

УДК 34(3/9) «17/18»

DOI: 10.36550/2522-9230-2020-1-9-13-18

Демешко Юрій Олександрович,
кандидат історичних наук, старший викладач,
доцент кафедри гуманітарних наук та документознавства
Кропивницького інституту
ПВНЗ «Університет сучасних знань»
e-mail: javierro@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1891-8736>

ІСТОРІЯ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ В ДОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто процес еволюції нотаріальної справи в Україні в період другої половини XVIII – XIX ст. Досліджено законодавчу базу, яка була основою в діяльності нотаріусів в окреслений період часу. Проаналізовано внесок купців у розвиток інституту нотаріату як складової, а потім відокремленої частини від судової системи імперії. Саме цей стан був провідний на посаді нотаріусів у другій половині XVIII ст. – XIX ст. Нотаріуси готували та засвідчували різноманітні юридичні акти, надаючи їм значення публічних актів, займалися видачею різного роду свідчень, складанням описів майна, здійсненням публічних продаж. Діяльність нотаріату в кожному регіоні контролював губернський суд, який перевіряв кваліфікацію «претендента», призначав особу на посаду нотаріуса, перевіряв його роботу. У повітах при вакантній посаді нотаріуса його функції виконував мировий суддя.

«Положення про нотаріальну частину» від 14 квітня 1866 р. визначало права й обов'язки нотаріуса. Досліджено, що завідування нотаріальною частиною під наглядом судових місць надавалося нотаріусам та старшим нотаріусам, які знаходилися при нотаріальних архівах. У містах та селищах, де нотаріуси були відсутні, засвідчення явки актів надавалося мировим суддям. Нотаріуси призначалися та звільнялися старшим головою судової палати. Звільнення не могло відбутися без судового процесу. Нотаріуси вважалися на державній службі з присвоєнням восьмого класу, але при цьому право на чини або пенсію за цим званням не мали. Зазначено, що нотаріуси, призначені урядом, мали право користуватися тими ж правами, що й помічники секретарів окружного суду.

Підкреслено, що свої функції виконували лише в межах округу, за яким окружний суд був закріплений. В інших регіонах здійснений ними акт не мав юридичної сили. По всіх актах нотаріуси несли таємницю зберігання та нерозголошення, окрім винятків, указаних державою. Нотаріуси були зобов'язані вести реєстр, де зазначалась інформація про всі здійснювані ними акти, протести та засвідчення, а також позикові зобов'язання та договори. Вони мали здійснювати різні акти за вимогою населення: видавати виписки з актових книг та копії актів, приймати на зберігання від приватних осіб різні документи. Старший нотаріус мав ті ж права, що й члени окружних судів. Старші нотаріуси мали право засвідчення актів про перехід нерухомого майна, затверджувати акти та вносити в реєстр кріпосних справ відмітки про обмеження права власності на нерухоме майно.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, акт, положення, суд.

Demeshko Y. HISTORY OF NOTARY IN UKRAINE IN THE PRE-REFORM PERIOD

The article considers the process of evolution of notarial work in Ukraine during the second half of the XVIII – XIX centuries. The legal framework, which was the basis for the activities of notaries in the specified period of time, is studied.

The contribution of merchants to the development of the institution of notary as a component and then a separate part of the judicial system of the empire is analyzed. This state was leading in the position of notaries in the second half of the XVIII – XIX centuries. Notaries prepared and certified various legal acts, giving them the meaning of public acts, engaged in the issuance of various types of evidence, compiling descriptions of property, public sales. The activities of the notary in each region were controlled by the provincial court, which checked the qualifications of the «applicant», appointed a person to the position of notary, checked his work. In the counties with the vacant position of notary, his functions were performed by a justice of the peace.

The Regulations on the Notarial Part» of April 14, 1866 defined the rights and duties of a notary. It is investigated that the management of the notarial part under the supervision of judicial places was given to notaries and senior notaries who were at the notarial archives. In cities and towns where notaries were absent, attendance certificates were provided to justices of the peace. Notaries were appointed and dismissed by the senior chairman of the court chamber. The dismissal could not have taken place without a trial. Notaries were considered in the civil service with the assignment of the eighth grade, but they were not entitled to ranks or a pension for this title. It is noted that notaries appointed by the government had the right to enjoy the same rights as assistant secretaries of the district court.

It was emphasized that they performed their functions only within the district to which the district court was assigned. In other regions, the act they carried out had no legal force. In all acts, notaries carried the secret of storage and non-disclosure, except for exceptions specified by the state. Notaries were required to keep a register of all acts, protests and certifications, as well as loan commitments and agreements. They had to carry out various acts at the request of the population: to issue extracts from act books and copies of acts, to accept for storage from individuals various documents. The senior notary had the same rights as members of the district courts. Senior notaries had the right to certify acts on the transfer of real estate, to approve acts and to make notes in the register of serfdom on the restriction of ownership of real estate.

Key words: notary, notary, act, regulations, court.

Постановка проблеми. Інститут нотаріату займає вагоме значення в правовій системі України. Без нього неможливо уявити законодавчу базу нашої держави. Попри це науковці основну увагу звертають на період XX – XXI ст., приділяючи невелику увагу більш раннім періодам. Тому дослідження нотаріату і його історичного розвитку в окреслений період дасть змогу краще прослідкувати еволюцію та вдосконалення вказаної системи.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з історією нотаріату аналізувалися різними українськими науковцями. Серед них В. В. Комаров, В. В. Баранкова, С. Я. Фурса, С. І. Фурса, А. О. Давиденко, Ю. В. Желіховська та інші. Актуальним залишається питання історичного розвитку нотаріату в дореформений період.

Мета статті – розкрити процес становлення інституту нотаріату в період XVIII – XIX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. На середину XVIII ст. ситуація з нотаріатом була складна та вимагала змін. Сам нотаріат у цей період не був окремим інститутом державного управління, а лише складовою частиною судової системи. Вагомою проблемою стосовно нотаріату було те, що закон не надавав точної інформації про розмежування між функціями нотаріусів та маклерів, не визначав порядок вибору та призначення нотаріусів, не окреслював коло необхідних правових знань в осіб, які прагнули стати нотаріусами, не вказував порядок визначення достовірності актів, розроблених нотаріусами. Надавалася лише загальна інформація там, де необхідна була чітка й детальна регламентація. Подібні проблеми сприяли виникненню сумнівів про законність прийнятих рішень рядом нотаріусів у цей період. Функції нотаріату були досить широкі: нотаріуси засвідчували всі акти та договори, яким приватні особи повинні були надати характер юридичної достовірності. Також їм доручалося здійснення різного роду актів – складання описів майна, видача різного роду свідчень, здійснення публічних продаж та ін. [1, с. 390].

Досить часто роботу нотаріусів виконували представники купецького стану, хоча робота ця в них на початкових етапах не викликала особливого зацікавлення, адже їхній основний вид діяльності приносив більші фінансові здобутки. Одні з перших купців, які почали займатися нотаріальною діяльністю мешкали в Київській губернії. Слід зазначити, що зайняття посади нотаріуса надавало таким особам ряд пільг і привілеїв, наприклад, звільняло від обов'язку приймати розквартированих солдат у своїх помешканнях [2, с. 350]. Із часом кількість купців на посадах нотаріусів почала зростати, але все ще залишалася досить незначною.

Позитивні зміни в процесі складання нотаріальних актів настали в другій половині XVIII ст., коли останні почали складатися не лише кріпосним порядком, але «явочным» і домашнім на постійній основі, а не у вигляді винятків, як це було раніше. Прийняття у 1775 р. «Учреждения для управления губерний» сприяло тому, що нотаріальні функції були покладені на суди. При палатах цивільного суду та повітових судах існували особливі «кріпосні відділення», у яких працювали кріпосні писарі та наглядачі. Саме вони займалися складанням письмових актів. Такий складений акт вносився в «доповідну книгу», яка йшла на судовий розгляд. Суд у разі невиявлення чогось протизаконного робив помітку на акті «совершить по указам», повертав його наглядачеві, який мав дослівно внести акт до кріпосної книги. Після здійснення всіх цих операцій кріпосний акт отримував силу документа, який міг бути використаний як беззаперечний доказ у будь-якому суді держави. На думку дослідників нотаріальної частини, наприкінці століття почав розвиватися процес децентралізації нотаріальних установ, оскільки для регулювання правових відносин були створені посади публічних нотаріусів та маклерів, вибори яких здійснювали міські та торгові стани.

Незважаючи на те, що на початку XIX ст. діяла чимала кількість товариств та акціонерних спілнот, нотаріуси не мали права брати участь у їхній організації. Варто звернути увагу, що одеські публічні нотаріуси та маклери, займаючи свої посади, рахувались у купецькому стані, користуючись усіма правами одеського купецтва, отримуючи гільдійські оклади та маючи можливість осідати в місті [3, с. 1015]. Загальна кількість нотаріусів в Одесі на 1848 р. становила 10 осіб. Двоє з них обиралися на посади біржових нотаріусів. До числа актів, які вони здійснювали, входили: договори між шкіперами та купцями, скарги шкіперів на купців та ін. [4, с. 491].

Діяльність нотаріату в кожному регіоні контролював губернський суд, який перевіряв кваліфікацію «претендента», призначав особу на посаду нотаріуса, перевіряв його роботу. У повітах при вакантній посаді нотаріуса, його функції виконував мировий суддя. У містах імперії, де купці не хотіли займати посади міських та приватних маклерів і нотаріусів, а міщани не могли сплачувати високі для них гільдійські повинності, то магістрати і ратуші, або в разі їхньої відсутності – словесні суди, самі мали виконувати обов'язки маклерів та нотаріусів [5, с. 621]. За відсутності в місті чи в регіоні нотаріуса, його функції виконувалися думами, митними чиновниками, становими приставами.

Посада нотаріуса з часом стала не лише важливою, а й престижною, тому відмови від її зайняття стали практично відсутніми, хіба що в разі об'єктивних, а не вудуманих обставин, як це часто було з іншими видами діяльності, де купці від посад відмовлялися, звертаючи увагу на малопрестижність професій, та на їхню слабку економічну сторону. Престижність професії нотаріуса підтверджує і той факт, що ряд купців, наприклад, з відомих польських родів – Потоцьких, Липковських, Урбановських, окрім торгової діяльності, займалися адвокатською роботою, були нотаріусами та провізорами [6, с. 173]. А більша частина поляків знатного походження ніколи б не займалися діяльністю, не достойною їхньому титулу та імені, що також підтверджує зростаючий статус посади нотаріуса протягом XIX ст.

Існували посади біржових нотаріусів, на які обиралися особи під час зборів гласних біржових товариств серед біржових маклерів. Посади біржових нотаріусів затверджувалися департаментом торгівлі та мануфактур. Так, при Санкт-Петербурзькому порту таких нотаріусів було два, а при Московській біржі – один. До їхніх обов'язків входив протест векселів та позикових листів, здійснення та засвідчення актів між іноземцями. Крім того, вони могли займатися перекладом актів з російської мови та навпаки [1, с. 392]. Також біржові нотаріуси займалися засвідченням і здійсненням актів, що укладалися між іноземними підданими та резидентами [7, с. 19]. Вони обиралися на довічний термін, а звільнені могли бути лише в результаті судового рішення, яке виносив суддя після відповідного процесу. Біржові нотаріуси несли кримінальну та цивільну відповідальність у випадку службових зловживань, порушень законів чи помилок у процесі своєї професійної діяльності. Посади біржових нотаріусів були введені у 1831 р. на зміну приватних нотаріусів, які діяли з 1781 р.

Маклерами та нотаріусами з 1852 р. отримали право ставати і євреї, але обиралися вони для вирішення справ, пов'язаних з іншими євреями. Розгляд справ, що стосувався осіб християнського віросповідання для них був заборонений. Отже, окремо обиралися єврейські маклери та нотаріуси, що завідували справами стосовно своїх одновірців, а окремо християнські. Переважно ці посади займали представники від купецтва [8, с. 756]. Цей указ розподіляв виконання нотаріусами справ за релігійною ознакою, а тому у 1863 р. вийшов інший, який зазначав, що право обиратися на посади маклерів та нотаріусів мають ті ж євреї, але при цьому вони можуть, отримавши спеціальний дозвіл, займатись і справами християн. У невеликих містечках, де не було необхідності у двох нотаріусах, на посаду єдиного нотаріуса міг балотуватися і єврей, а не лише християнин, як це було до 1863 р. [9, с. 477].

Подальші зміни в цілому не призвели до якісного стрибка та розв'язання зазначених нагальних питань стосовно нотаріальної частини і лише у 1866 р. вийшло «Положення», яке дало відповіді на всі подібні питання. Воно не було ідеальним і мало недоліки, але сама його поява сприяла розв'язанню ряду вагомих питань нотаріальної сфери і виокремленню нотаріату як окремого інституту, повністю незалежного від судової частини. З «Положенням про нотаріальну частину» від 14 квітня 1866 р. ототожнюють появу інституту нотаріату. До цього нотаріат був складовою частиною судової системи, хоч і в цілому певним чином відокремленою.

«Положення» визначало права й обов'язки нотаріуса. Завідування нотаріальною частиною під наглядом судових місць надавалося нотаріусам та старшим нотаріусам, які знаходилися при нотаріальних архівах. У містах та селищах, де нотаріуси були відсутні, засвідчення явки актів надавалося мировим суддям. Нотаріуси призначалися у столиці, губернських і повітових містах та у випадку необхідності в дрібних поселеннях повіту. Число нотаріусів визначало Міністерство юстиції в залежності від кількості населення певного регіону та по ряду інших обставин. Нотаріусами могли ставати лише російські піддані, повнолітні, які не мали судових або цивільних вироків у своєму пасиві та не займали державної або громадської служби при цьому. Нотаріусами могли ставати особи, які всупереч «Уставу про громадську службу» не мали на це права, але згідно з іншими критеріями відбору могли. У разі відсутності охочих до зайняття посади в певному регіоні, на посаду обиралася тимчасово особа згідно з розпорядженням Міністерства юстиції.

Особа, яка бажала зайняти посаду нотаріуса, мала попередньо внести за поруку в окружний суд для забезпечення стягнення певної грошової суми з цих коштів у випадку її неправильних дій у майбутньому. Цю суму визначали міністри юстиції і міністри внутрішніх справ. Особи, які займали посади нотаріусів тимчасово або мирові судді на цих посадах не були зобов'язані вносити за поруку. У випадку закінчення суми за поруки чи помітного її зменшення, нотаріус тимчасово знімався зі своєї посади до моменту відновлення повної або близької до повної суми за поруки. Якщо ж протягом шести місяців сума за поруки не була поповнена, то нотаріус звільнявся із займаної посади [10, с. 347]. Після смерті нотаріуса сума за поруки протягом півроку передавалася його сім'ї. У разі заборгованості нотаріуса перед кредиторами, ця сума відходила їм, а в разі її незначної кількості на відшкодування йшло майно нотаріуса.

Посада нотаріуса надавалася особі після складання іспиту перед Головою окружного суду, старшим нотаріусом і прокурором, які визначали вміння правильної подачі актів, знання форм нотаріального діловодства та необхідних для зайняття посади законів. Нотаріуси призначалися та звільнялися старшим головою судової палати. Звільнення не могло відбутись інакше, як через судовий процес. Вони рахувалися на державній службі з присвоєнням восьмого класу, але при цьому право на чини або пенсію за цим званням не мали. Нотаріуси, призначені урядом, мали право користування тими ж правами, що й помічники секретарів окружного суду. Нотаріусам було заборонено займати посади присяжних повірених. Вони знаходилися у відомстві тих окружних судів, в окрузі яких було їхнє місцеперебування. Ці ж суди вели нагляд за діяльністю нотаріусів. Свої функції виконували лише в межах округу, за яким окружний суд був закріплений. В інших регіонах здійснений ними акт не мав юридичної сили. У межах свого округу нотаріуси виконували прохання всіх осіб, навіть якщо ті проживали поза зоною зазначеного округу. По всіх актах нотаріуси несли таємницю зберігання та нерозголошення, окрім винятків, указаних державою. Нотаріуси були зобов'язані вести реєстр, де зазначалась інформація про всі здійснювані ними акти, протести та засвідчення, а також позикові зобов'язання та договори [10, с. 348]. У своїх конторах вони мали знаходитися не менше 6 годин щоденно [там само, с. 349]. У «Положенні про нотаріальну частину 1866 р.» у статті № 72

зазначалося, що в актах і підписах мають бути зазначені ім'я, по батькові, прізвище нотаріуса та місце його проживання, щоб не виникали сумніви щодо правочинності підпису [11, с. 59].

Нотаріуси повинні були здійснювати різного роду акти за вимогою населення: видавати виписки з актових книг та копії актів, приймати на зберігання від приватних осіб різного роду документи [10, с. 351]. Їм заборонялось, а у випадку все ж здійснення не вважати дійсними, здійснення або засвідчення актів від його імені на ім'я самого себе, на дружину, родичів до четвертого ступеня, осіб якими нотаріус опікувався, усиновив або сам був усиновленим [10, с. 352]. На нашу думку, робилося це з метою зменшення можливості у використанні нотаріусом свого службового становища задля збагачення або вирішення особистих справ, шляхом використання своїх службових повноважень та можливостей.

Акти, які здійснював нотаріус, називалися нотаріальними або «явочними». Про здійснення кожного акту він мав доносити старшому нотаріусу того судового округу, під відомством якого знаходилося відповідне нерухоме майно. Перед здійсненням акту нотаріус мав перевірити рівень його законності та правочинності. При здійсненні кожного акту мав бути присутнім свідок, який би завіряв законність цього акту. Така особа мала бути повнолітньою, освіченою та особисто знайомою нотаріусу або ж мати при собі надані на неї реальні рекомендації. Не могли бути свідками люди з певними вадами здоров'я (глухі, сліпі, німі або божевільні), люди без знання російської мови, особи пов'язані з цим актом особистими інтересами, які працювали в конторі або особисто в нотаріуса, особи, яким заборонялося за законом виконувати роль свідків у зв'язку з минулими порушеннями законодавства. При здійсненні акту нотаріус мав визначити: чи дійсно люди виконують акт з власної волі та чи розуміють його значення. Заборонені законом для виконання акти нотаріус не мав права здійснювати [10, с. 353]. При незнанні особою, яка хоче брати участь у здійсненні акту, російської мови, їй мав бути наданий перекладач. Свідок мав бути присутнім обов'язково, незважаючи від бажання на те сторін і при здійсненні акту, і при його оголошенні [10, с. 354]. Через поважні причини, наприклад, хворобу, люди мали право не з'являтися у нотаріальну контору, а запросити нотаріуса до себе додому.

Здійснення актів вдома могли проводитися для людей з вадами здоров'я, якщо ті не впливали на розуміння ними здійснюваних дій, наприклад, німими, які вміли читати, або ж запрошувались особи, які допоможуть таким людям для розуміння правового процесу. Ці функції виконували повірені для читання тексту для сліпих. Актів виписки нотаріус мав право видавати тільки тим особам, яким це дозволяв закон, – родичам чи повіреним. Іншим особам це міг дозволити лише суд. Стороннім людям заборонялось ознайомлюватися з актами або виписками з актів, крім випадків визначених судом [10, с. 355]. Також нотаріуси мали право засвідчувати достовірність копій, підписів, часу надання документів, знаходження осіб у живих, пояснень одній стороні для іншої, явки позикових зобов'язань за написанням і за терміном, мирових записів та прохань, а також третейських прохань [10, с. 356].

Старший нотаріус мав ті ж права, що й члени окружних судів. Старший нотаріус займався утриманням заборонних та дозвільних книг про маєтки судового округу, до якого він відносився, реєстром виписок і копій із актів та кріпосних книг, а також архівних копій актів. Крім того, кріпосних книг, реєстром кріпосних справ, книг із записом збираних ним податей, журналом про весь процес діловодства [Там само, с. 350]. Старші нотаріуси мали право засвідчення актів про перехід нерухомого майна. Зокрема, купчі, дарчі записи, роздільні акти, за якими загальне майно переходить у володіння одним із учасників або розподіляється між ними на кілька частин, мирові угоди та всі інші, за якими одна сторона поступається правом власності іншій, а також загальною усі акти про нерухоме майно, які за цивільними законами мають бути здійснені кріпосним підрядником. Старший нотаріус мав право затверджувати акти та вносити в реєстр кріпосних справ позначки про обмеження права власності на нерухоме майно [10, с. 358].

Недоліком «Положення» був той факт, що на відміну від старших нотаріусів, ніде в ньому не зазначалося, що звичайний нотаріус мав необхідність у наявності спеціальної юридичної освіти. Це означало, що посаду нотаріуса міг зайняти будь-який громадянин, що пройшов іспит та вніс необхідну суму запоруки. Зважаючи на те, що у всіх справах слово нотаріуса відіграло значну роль, незнання юридичних норм та узаконень могло призвести до негативних наслідків. Це розуміли і юристи того часу, тому у своїй більшості піддали критиці факт, що для обрання нотаріусом особа не була зобов'язана мати юридичну освіту. Іншим нерозв'язаним питанням була проблема нотаріусам їхніх послуг. Від держави нотаріуси не отримували коштів. Роботу їм оплачували клієнти, що зверталися до нотаріуса з проханням у наданні юридичних послуг. Та існувала значна різниця у фінансових доходах між нотаріусами з великих міст та нотаріусами з малих містечок. Кількість справ других могла бути меншою в кілька десятків разів за рік у порівнянні з першими, що у свою чергу призводило до фінансової скрути в нотаріусів, працюючих у невеликих та особливо віддалених від столиці містечках. Це сприяло незначній кількості охочих займати такі посади у вказаних поселеннях.

Відсутність у місті нотаріуса призводила до передачі справ з його спеціальності в інші органи державного управління, які могли не володіти необхідними юридичними знаннями для вирішення справ правильним легітимним шляхом. Отже, могли бути допущені помилки в складанні актів, що порушували б їхню юридичну силу, а це призводило до низького рівня законності в певному регіоні. Таким чином, на перший погляд незначна проблема в різній кількості справ між нотаріусами великих та малих міст у кінцевому результаті могла призвести до низького рівня легітимності та слова закону в невеликих чи

віддалених від столиці міст.

Нотаріальну функцію, окрім нотаріусів, у державі виконували маклери. Але маклери в першу чергу виконували функції посередників при здійсненні операцій на біржах, при укладанні договорів про нерухомість та ін.

Висновки. Таким чином, дослідивши особливості інституту нотаріату від середини XVIII ст. до XIX ст., можна зробити висновок про вагомое значення купецького стану в цих структурах управління. Вони займали посади нотаріусів, старших нотаріусів, публічних і біржових нотаріусів протягом усього окресленого періоду на теренах усїєї держави. У сфері інституту нотаріату займали передові позиції до появи «Положення про нотаріальну частину» в 1866 р. люди, які часто не були достатньо досвідченими в нотаріальній сфері та підковані юридично, що викликало проблеми в трактуванні законів і законодавчих актів та довіри до них населення. Проте ситуація під кінець XVIII ст. почала покращуватися. Зокрема, коли нотаріат був складовою судової системи, так і після, коли нотаріат виокремився в окремий інститут. Нотаріуси створювали та засвідчували різноманітні юридичні акти, надаючи їм значення публічних актів, займалися складанням описів майна, видачею різного роду свідчень, здійсненням публічних продаж. Їхній статус поступово ріс, а значення набувало зовсім іншої ролі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона / под ред. И. Е. Андреевского. Т. 21. С.-Петербург : Типо-Литография И. А. Ефрона, 1897. 963 с.
2. О бытии купцу Голикову в Курске публичным нотариусом с правом производить и купеческий промысел, и об освобождении дома его от постоя : Сенатский, 2 июня 1759 г. // ПСЗ. Собр. 1. Т. 15. № 10960. С. 350.
3. О дозволении Одесским маклерам и нотариусам пользоваться дарованною Одессе льготою, не иначе, как по приобретении ими там оседлости, стоящей более 1000 рублей : Сенатский, 28 ноября 1827 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 2. № 1572. С. 1015.
4. О новых учреждениях по Одесской Бирже и тамошнему порту : Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета, 20 июля 1848 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 23. Ч. 1. № 22459. С. 486–493.
5. О городских и частных маклерах : Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета, 14 июня 1830 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 5. Ч. 1. № 3723. С. 621.
6. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні : XIX – початок XX століття. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. 427 с.
7. Высочайше утвержденное Положение о Биржевых Маклерах, Гоф-Маклерах, аукционистах, Нотариусах, Корабельных Маклерах, Диспашерах, и о Биржевом Комитете для надзора за благочинием Биржевых собраний при С. Петербургском Порте : 12 января 1831 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 6. Ч. 1. № 4255. С. 19, 20, 34.
8. О дозволении Еврейским обществам избирать из среды своей маклеров и нотариусов : Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета, опубликованное 5 Января 1853 года, 8 декабря 1852 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 27. Ч. 1. № 26845. С. 756.
9. Об отмене существующих ограничений касательно избрания и назначения Евреев в должности Маклеров и Нотариусов : Высочайше утвержденное положение Еврейского Комитета, 16 мая 1863 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 38. Ч. 1. № 39630. С. 477.
10. Высочайше утвержденное Положение о нотариальной части : Именной указ, 14 апреля 1866 г. // ПСЗ. Собр. 2. Т. 41. Ч. 1. № 43186. С. 347–358.
11. Ахрамеева О. В., Звонок С. О. Гражданско-правовые и нравственно-религиозные аспекты исторического становления и развития нотариата как института государства и права. *Нотариальный Вестник*. Москва : Фонд развития правовой культуры. Вып. 2, 2007. С. 51–60.

REFERENCES:

1. Andreevskiy, I. E. (1987). Encyclopedic Dictionary of F. A. Brockhaus and I. A. Efron. (1897). S.-Peterburg: Tipo-Litografiya [in Russian].
2. About the existence of the merchant Golikov in Kursk as a public notary with the right to carry out both the merchant trade, and about the release of his house from the stand. (1759). Senatskiy [in Russian].
3. On allowing Odessa brokers and notaries to use the privilege granted to Odessa, not otherwise than after they acquire a settlement there, costing more than 1000 rubles. (1827). Senatskiy [in Russian].
4. *About new institutions on the Odessa Stock Exchange and the local port*. (1948). The highest approved opinion of the State Council from 20th July 1848 [in Russian].
5. *About the city and private brokers*. (1830). The highest approved opinion of the State Council from 14th June 1830 [in Russian].
6. Shandra, V. S. (2005). Governor-Generalship in Ukraine: XIX – early XX centuries. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. The highest approved Regulation on Stock Brokers, Goff-Brokers, Auctioneers, Notaries, Ship Brokers, Dispatchers, and on the Exchange Committee for overseeing the deanery of the Stock Exchange Meetings at the St. Petersburg Port. (1831) [in Russian].

8. *On allowing Jewish societies to elect brokers and notaries from among their own.* (1853). The highest approved opinion of the State Council from 5th January 1853 [in Russian].

9. *On the abolition of the existing restrictions on the election and appointment of Jews in the office of brokers and notaries.* (1863). The highest approved position of the Jewish Committee 16th May 1863 [in Russian].

10. *The imperially approved Regulation on the notarial part.* (1866). Nominal decree from 14th April 1866 [in Russian].

11. Ahrameeva, O. V., & Zvonok, S. O. (2007). Civil-moral and religious aspects of the historical formation and development of a notary as an institution of state and law. *Notarialnyi Vestnik*, 2, 51–60. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 5.06.2020

УДК 34(091) : 321(091)

DOI: 10.36550/2522-9230-2020-1-9-18-23

Мартинюк Євгеній Ярославович,

*аспірант кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка*

e-mail: evgeshafilatov82@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-5417-2113

ІСТОРИКО-ПРАВОВА РОЗВІДКА З ПОШУКУ ПРАОБРАЗІВ ІНСТИТУТУ ПРОКУРАТУРИ В ЮСТИЦІЇ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

У статті проаналізовано інституційну організацію системи досудового слідства та судоустрою та процедури здійснення досудового слідства та судового розгляду в Стародавньому Єгипті в період існування самостійної держави.

Виходячи з особливостей організації механізму юстиції виділено два основні її етапи. Перший етап охоплює епохи з початку Ранньодинастичного періоду до кінця Пізнього періоду (бл. 305-332 до н. е.). Окремо проведено аналіз юстиції Птолемеївського періоду (332-30 до н. е.), яка через поєднання традиційних старосипетських рис з елліністичними традиціями, істотно відрізняється від попередніх періодів історії Стародавнього Єгипту.

У межах зазначено аналізу здійснено спробу визначення переліку органів та посадових осіб, які в юстиції Стародавнього Єгипту були праобразами майбутнього утворення інституту прокуратури. Таке виокремлення посадових осіб Стародавнього Єгипту здійснено на основі порівняння їх інституційного та функціонального змісту з положенням та повноваженнями, які має сучасний прокурор, зокрема його повноваженнями: здійснювати нагляд за органами досудового розслідування у формі процесуального керівництва та підтримувати публічне обвинувачення в суді, а також представляти інтереси держави в цивільних, господарських та адміністративних судах.

На основі такого порівняння запропоновано праобразами наступного утворення інституту прокуратури виділити такі державні посади в юстиції Стародавнього Єгипту як писар, *eisagogeus*, *epistatēs* та *stratēgos*. Писар діяв подібно сучасному прокурору, який підтримує на суді публічне обвинувачення. Діяльність *eisagogeus* з представництва центральної влади при цивільних судах має аналогію з повноваженнями сучасного прокурора, який представляючи інтереси держави, приймає участь в судах цивільної та адміністративної юрисдикції. Діяльність *epistatēs* та *stratēgos* з розгляду скарг на діяльність поліцейських службовців та надання їм інструкцій про проведення відповідних процесуальних дій закономірно викликає аналогію з повноваженнями сучасного прокурора по нагляду за органами досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Ключові слова: Стародавній Єгипет, суд, писар, *eisagogeus*, *epistatēs*, *stratēgos*, прокурор.

Martynjuk Ye. THE HISTORICAL AND LEGAL STUDY OF SEARCHING OF THE PROTOTYPES OF THE PROSECUTOR'S INSTITUTE IN THE JUSTICE OF ANCIENT EGYPT

The institutional organizations of the system of pre-trial investigation and judicial, and procedures for investigation and legal proceedings in the Ancient Egypt during the existence of the independent state is analyzed in the article.

Based on the peculiarities of the organization of the justice's mechanism, there are two main stages. The first stage covers time from the Early Dynastic Period (n. 3050 BC) till the Late Period (332 BC). Separately the justice of the Ptolemaic period (332–30 BC) has been analyzed which differs from previous periods essentially across combining conventional ancient Egyptian features with Hellenic traditions.

Within the framework of this analysis, an attempt was made to determinate the list of bodies and officials who in the Ancient Egypt's justice were the prototypes of the future creation of the prosecutor's institute. This separation of Ancient Egyptian officials is based on the comparison their institutional and functional matter with the modern prosecutor's positions and powers, such as: overseeing the bodies of pre-trial investigation in the form of procedural guidance and supporting of public accusation at the trial, representation of the state's interests at civil, commercial and administrative courts, as well.

On the basis of such a comparison, it is proposed to qualify such officials in the justice of Ancient Egypt as scribe, *eisagogeus*, *epistatēs* and *stratēgos* as prototypes of the subsequent establishment of the prosecutor's institute. The scribe acted like a modern prosecutor who upholds a public prosecution in court. The activities of the *eisagogeus* representing the central government in civil courts have analogies with the powers of the modern prosecutor, who, representing the interests of the state, participates in the courts of civil, commercial and administrative jurisdiction. The activities of *epistatēs* and *stratēgos* in reviewing complaints about the work of police officers and providing them with instructions on the relevant procedural actions naturally provokes an analogy with the powers of the modern prosecutor to supervise pre-trial investigation bodies in the form of procedural guidance.